

ד. כל הדברים שאינם זקוקים להכנתה ללידה, אסור לעשותם עד זמן פתיחת הרחם, או כשהדם או המים (עפ"י דעת רופא) מתחילים לשתות, או כשכבר אינה יכולה ללכת. ולכן אין להרתיח לה מים כדי שתשתה או להדליק בשבילה אור או מזגן וכד' קודם הזמנים האמורים.

ה. נתברר בבית החולים שטרם הגיעה שעתה ללדת – אסור לה לשוב לביתה בנסיעה במכונית על ידי ישראל. ואולם אם אין לה מקום בסביבת בית החולים לשהות בו, והיא מצטערת להישאר בחוץ, יש מקום להתיר לה לחזור ברכב שנוהג בו נכרי. ובלבד שביתה שוכן בתוך תחום שבת.

ו. תוך שלשה ימים (כלומר 72 שעות מעת לידתה), עושים לה כל דבר הדרוש לה (לפי דעת הבקי קצת בעיני רפואה, כגון חברותיה) אפילו היא עצמה אומרת איני צריכה לכך, כגון הכנת מים חמים או הדלקת תנור אם קר לה, ואפילו בתקופת תמוז. ויש לשנות במידת האפשר מאופן העשייה הרגיל. ואולם אם הרופא והמילדת מסכימים לדבריה שאין צורך בדבר – אין מחללים עליה את השבת. ואם היא אומרת שדרוש לה הדבר לבריאותה, עושים לה כל דבר, גם אם הרופא יאמר שאין לה כל צורך בו.

במקום שיש נכרי שיכול לעשות את הדרוש לה, טוב שהוא יעשה ולא ישראל.

ז. לאחר שלשה ימים ראשונים ועד שבעה, אין לחלל שבת עבורה אלא בדברים שהיא אומרת שהם דרושים לה. ואז אפילו אם הרופא אומר שאין צורך לעשות את מבוקשה, עושים לה אם ניכר שהיא מדברת אמת או שהיא אשה היראה לחלל את השבת בחנם.

וכן דברים שהרופא או המילדת אומרים שהיא זקוקה להם אף בשבת, ואפילו היא אומרת איני צריכה – עושים לה.

ואם היא שותקת, וחברותיה (הבקיאות קצת בעיני רפואה) אומרות שהיא צריכה להם (ואין שם רופא) – מחללים.

ח. מן היום השמיני ועד סוף שלשים ללידתה, דינה כדין חולה שאין בו סכנה ועושים לה כל צרכיה על ידי נכרי. וכן מותר לעשות לה אפילו על ידי ישראל דברים מסוימים האסורים מדרבנן (וכגון טלטול מוקצה עבורה, ואם אפשר טוב לעשות על ידי שינוי. וכן נטילת תרופות מותרת).

ט. המפלת לאחר ארבעים יום מעת יצירת הולד, דינה כדין היולדת.

פרק תשעה עשר; דף קל

רבי אליעזר אומר: אם לא הביא כלי מערב שבת מביאו בשבת'. ואין צריך להביאו בשינוי כענין שאמרו לעיל בהבאת שמן ליולדת ביד או בשער, הואיל וניתנה שבת להידחות אצל מילה עצמה, ניתנה להידחות אף למכשיריה ואין מחזירים אחר אופנים אחרים, שהמכשירים והמצוה עצמה כמילה ארוכה היא לרבי אליעזר.

והוא הטעם למה שמבואר בגמרא בסמוך, שאפילו אפשר להביא דרך גגות וקרפפות, סובר ר"א שמותר להביאו דרך רשות הרבים (עפ"י רמב"ן ורשב"א פסקי הרי"ד ועוד. וע' באריכות בספר חדושים ובאורים).

התוס' נימקו מדוע לא הצריכו להעביר דרך גגות וכו', כיון שע"י כך נעשית המצוה יותר בוריוות. ונראה שטעם זה הוא מדרבנן, למה לא הצריכו חכמים לעשות באופן המותר, אבל מדין תורה הותר אף בלא עיכוב, שהרי מבואר בתוס' (ד"ה ומי) שאם אפשר להעביר דרך חצר המעורבת אין להעביר דרך רשות הרבים. ואילו טעם המהירות היה מדאורייתא, מה לי אם אפשר בהתר גמור או באיסור דרבנן.

'כלל אמר רבי עקיבא: כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, שאי אפשר לעשותה מערב שבת דוחה את השבת'. לא נקט בקיצור שרק גוף המילה דוחה שבת ולא מכשיריה – כי ישנן פעולות הנעשות לאחר המילה שדוחות את השבת, כגון מציצה ונתינת איספלנית וכמון. הרי שלא רק המילה עצמה דוחה שבת אלא גם שאר צרכיה שאינם יכולים להעשות קודם השבת (עפ"י מהר"ם).

'משום חשדא'. היה אפשר לפרש שהעדים הולכים עמו כל זמן שנושא את הסכין, ומשום כך לא יבוא לידי חשד. ומוכן לפי זה מדוע בכל מקום שגזרו חכמים משום חשד כגון בהדלקת נר חנוכה בשני פתחים, אין תקנה בעדים – כי דוקא כאן ע"י שהם הולכים עמו לא יחשדו את הרבים שעוברים עבירה, אבל בהצרכת עדים בעלמא אין הסרת חשד.

ואולם לשון 'עדים' מורה שאינם צריכים לראות אלא תחילת הליכתו כדי שיוכלו להעיד, וכ"מ ברש"י. ועל כן נראה שאמנם במקומות שחייבו לעשות דבר או אסרו לעשות משום חשד, לא רצו לתקן שיעמיד עדים כי חששו לאלו שלא ידעו מהעדים וכד' ולכן רצו להסיר כל חשש לחשד ורינון, אבל כאן הלא מצות מילה מוטלת עליו לעשותה ואין יכול להימנע ממנה, תקנו לעשות באופן שיסיר את החשד במידת האפשר (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ג נה. וחזר בו מסברתו באו"ח ח"ד ב).

'איתמר א"ר לי לא אמרה ר"א אלא לחבובי מצוה'. ויש בדבר נפקותא גם לדין שאין הלכה כרבי אליעזר – שחייב אדם להראות שמתחבב במצוות (עפ"י רישב"א).

דקדק לכתוב 'מתחבב במצוות' ולא 'מתחבב המצוות' – כלשון רז"ל 'התנאה לפניו במצוות'. והכוונה שעל האדם לראות ולהראות שהמצוות מהוות קישוט לו, ומתנאה ומתחבב בהן.

'איבעיא להו, עדים דקאמר איהו וחד או דילמא הוא ותרי'. ת"ש ובסכנה מכסהו על פי עדים. אי אמרת בשלמא הוא ותרי שפיר, אלא אי אמרת הוא וחד מאי עדים...'. נראה לפרש שהספק היה בדברי רבי יהודה ('עדים דקאמר'), משום שלא הזכיר את בעל הדבר אלא סתם 'שהיו מביאין מכוסה ע"פ עדים' ויש במשמע שהמכסה יכול להיות אחד מהעדים – לזה הוכיח מלשון המשנה 'יכסנו על פי עדים' שמשמע עדים חוץ מהמכסה, כי הוא עצמו אינו 'עד'.

'במקומו של רבי אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל בשבת. במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב' –

'ומן הדרך הוה, כל שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי אחד מגדולי הפוסקים ב(כ)מקום שנהגו לעשות כל מעשיהם עפ"י הלכות הרב אלפסי ז"ל, וב(כ)מקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם עפ"י חבור הרמב"ם ז"ל, והרי עשו אלו הגדולים כרבים.

ומיהו אם יש שם חכם אחד וראוי להוראה ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירין – נוהג בו איסור, שאין אלו כרבים ממש, דבמקום רבם – אילו יעשו שלא כדבריו – יקלו בכבוד רבם במקומו, כ'תרבא

דאייתרא' דבארץ ישראל שכולם נוהגין בו התר כרבם שלמדום 'כל חלב' לרבות חלב שעל הקרב...'
(מתוך תשובת הרשב"א ח"א רג. והוזכרה בשו"ת רשב"ש תיה וברמ"א חו"מ כה,ב).
פשט הדברים מורה לכאורה שבמקומו של הרב אין לסור מהוראתו אף להחמיר, ואעפ"י שהוא תלמיד שהגיע להוראה ודעתו לאסור ויש לו ראייה על כך – שהרי זו זילותא בכבוד הרב.
וצריך עיון, אמנם להורות לאחרים כנגד רבו במקום רבו – אסור, כמו שאמרו בעירובין צד. 'אתרא דשמואל הוה', אבל כיצד אפשר להקל שלא כפי מה שהוא סובר בעצמו. וע' גם ברש"י בחולין נג: (ד"ה אתריה) שבכל מקום שיש נדנוד חטא אין חולקים כבוד לרב. וכשם שאמרו בריש הוריות בתלמיד שהגיע להוראה, שאין לו לשמוע לרוב אם סובר שהם מתירים בטעות. וע' גם לעיל קכד: 'לכולי עלמא שרי לדיך אסיר'.
וצריך לפרש כוונת הרשב"א שאסור לו לאסור בפרסום שהרי זו זילותא לרב, אלא יחמיר לעצמו בצנעא כדי שלא ייראה כחולק על רבו, או ילך למקום אחר. ולעולם אסור לו להקל בניגוד לדעת עצמו.
ע"ע פרי חדש או"ח תצו דיני או"ה יא.

'עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושין כרבי אליעזר'. ואף שיחיד ורבים הלכה כרבים, עדיין לא הוכרעה הלכה כרבים ועשו כר"א כיון שהיה במקומם (עריטב"א, מהרש"ל מהרש"א ושפ"א).
ואף על פי שאמרו (בע"ז ז.י.) שבמקום מחלוקת בין שני חכמים אחד אוסר ואחד מתיר – בשל תורה הלך אחר המחמיר, דין זה אמור רק כשאין אחד מהם רבו, אבל כשנוהג על פי הוראות אחד מהם, רשאי לנהוג כמותו אף להקל בשל תורה (עפ"י חו"א יו"ד קג.א. וע"ע אור לציון או"ח ז, ובמובא ביוסף דעת ע"ז ז חולין מד ברכות יא:).

'זהו מתים בזמנך'. זכו לכך משום ששמעו לדברי רבי אליעזר וקיימו מצות 'לא תסור... – אפילו על ימין שהוא שמאל (עריטב"א בשם הראב"ד). ומדה כנגד מדה; מפני שהקפידו לקיים את המילה בזמנה, זכו למות בזמנם. [זכר לדבר; יצחק שנימוול בזמנו, בן שמונת ימים – מת בזמנו. אברהם שנימוול שלא בזמנו, מת חמש שנים קודם זמנו (עפ"י מהרש"א).

'... ואדם הדבוק בהש"י, מצד תוקף חשקו בעסק ההכנה להגיע לאור הזה הוא מתחיל להשיג אז התנוצצות מאור הזה... וידוע שמי שעומד בהר הוא רואה אור עמוד השחר מקודם להעומד למטה...'

וכן ברוחניות, מי שעומד במעלה גבוהה, ואף דלגביה גם כן הוא לילה עדין באור מועט כזה, מכל מקום כבר הוא שימוש אותו האור עצמו, ויש כח באדם להכניס בהכנה מקדושת המצוה עצמה, וזהו טעם דרבי אליעזר דמכשירי מצוה דוחה שבת, שהוא הרגיש כפי מדריגתו הגדולה קדושת המצוה במכשיריה גם כן. ואמרו (לעיל קל). מעיר שעשו כמותם מתו בזמנם ולא היה שמד דמילה עליהם – הרי שהיא מעלה גדולה. ועם כל זאת אין ההלכה כן והוא אסור, והעושה כן מחלל שבת, דההילוך להנהגת עולם אינו כן דלא כל אחד זוכה למדריגה זו, ואותה עיר מסתמא היו ראויים לכך במצות מילה ביחוד מיהת כפי תוקף חשקם להכנתה. וכן הרגשת קדושת שבת בזמן העסק במכשירין והכנה בערב שבת' (מתוך קדושת השבת ה עמ' 29).

'כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה, כגון מילה...'. פרש"י שלכך ששים על מצוה זו יותר, משום שהיא נמצאת בגוף ומעידה עליהם בכל עת ובכל מצב.

מכאן כתב בתשובות מהר"ח אור זרוע (יא) שעיקר מצות מילה איננה רק פעולת הסרת הערלה אלא המצוה היא היות הבשר מהול והרי המילה חתומה בבשרו, והרי היא מצוה נמשכת. ולכך שמח בה דוד כשראה אותה, שהרי הוא מוקף במצוה בכל עת.

וכן הוכיח בחידושי רבי עקיבא אייגר (בע"ז כו): מכך שהוצרכו לימוד מיוחד שנכרי פסול למול, והלא המצוה למול מוטלת על האב וכיון שגוי אינו בר שליחות לא קיים האב את מצוותו – אלא שעיקר מצות האב אינה פעולת המילה גרידא אלא מוטל עליו שהבן יהיה נימול, והרי דבר זה הוא מקיים אף כשגוי מל. וכן כתב בתורי"ד (מהדורה תליתאי שם, ע"ש. וכן בקרן אורה מנחות מד).

ואעפ"י שאמרו (להלן קלב. כבאור התוס' קלא. ד"ה ושון) שמילה אם עבר זמנה לא בטלה, כלומר שאותה מילה עצמה שביטל בשמיני יכול לקיימה בתשיעי, שלא כסוכה וכציצית שאם ביטל לבישה זו שוב אינו יכול לקיימה למחר כי היא מצוה אחרת – זהו מצד מעשה המצוה שבסוכה וציצית וכד' המעשה בכל שעה משא"כ במילה, אבל קיום המצוה נמשך אף במילה בכל רגע ורגע [ולפי מה שנראה מהרשב"א והר"ן קלב רע"א בפירוש 'שכן עבר זמנה בטלה' מעיקרא ל"ק, שהם נקטו שגם בכגון סוכה חשיב 'לא בטלה' משום שאפשר בחוה"מ, הגם ששיבת יום אחד לא קיים].

והאריכו רבות האחרונים בענין זה – ע' חדושי מהרי"ט קדושין כט; בית הלוי ח"ב מז, ב-ה; זכר יצחק א; פרי יצחק ח"ב ל; כלי חמדה פר' לך; חדושי הגר"ר בנגיס ח"א ה; קהלות יעקב קדושין לב, ג.

'כל מצוה שקבלו עליהם בשמחה כגון מילה... עדיין עושין אותה בשמחה' – כי הנשמות כולן מאוחדות בפנימיותן, ודבר עמוק מאד בנפש יכול להשפיע על נפש אחרת בדרך רוחנית, וכן מדור לדור. ועל כן אם קבלו עליהם ישראל המצוה בשמחה שלמה, נקבעה המצוה ונתעצמה באיחוד כל נשמות ישראל בשרשם עד סוף כל הדורות (עפ"י מכתב מאלהו ח"ב עמ' 112).

'כל מצוה... עדיין עושין אותה בשמחה, וכל מצוה שקבלו עליהם בקטטה כגון עריות... עדיין עושין אותה בקטטה'. מובא בשם הגר"א לדקדק תיבת 'עדיין'; – הרי אמרו (בנדה לא) טעם למילה ביום השמיני, שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים [שהרי האם טמאה שבעת ימים ואסורה על בעלה]. והרי לאחר שהצריכו חכמים שבעה נקיים ואסרו דם טוהר בטל טעם זה, ומכל מקום עדיין עושין אותה בשמחה.

וכן לענין עריות; אעפ"י שאנשי כנסת הגדולה ביטלו התגרות יצרא דעריות בקרובים (כמו שאמרו ביומא טו) וכבר בטלה סיבת הקטטה ובכית העם על עסקי משפחותיו, אעפ"י כ' עדיין נשאר רושמה של אותה קטטה במצוה זו (עפ"י דברי אליהו).

ולהלן גבי מסירות נפש למצוות מילה ותפלין שנקטו לשון 'עדיין', ל"פ אף לאחר כל הגזירות, מילה וע"ז עדיין מוחזקות בידם, ואף לאחר שעברו הגזרות תפלין נשארת מרופה.

'כגון מילה דכתיב שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' – אמירה יחידה, שקדמה לשאר אמירות (רש"י). גם לשון 'אמירה' מורה על לחישה והסתר, שמצות מילה אעפ"י שנעשית באדם שלא מדעתו, מכניסה בו קדושה ממילא – הרי כאן 'אמירה' נסתרת מצד השי"ת (עפ"י פרי צדיק אמור ב). ונדמית מצות מילה למציאה הבאה בהסח הדעת, כך המילה נעשית בלא דעת הנימול ומקיימה שלא מדעתו ואעפ"י כ' נקרא על ידה 'צדיק' להיכלל בו עמך פלם צדיקים. הרי: 'כמוצא שלל רב' – היא התורה שבעל פה הנשללת מהאומות (עפ"י פרי צדיק עקב יא; אחרי מות ה).

ולמה שמחים במצוה זו יותר?

– מפני שהיא קדמה לאדם לפני כל המצוות. הרי הוא בן שמונה ימים וכבר נעשתה בו מצוה גדולה.

– מפני שבתחילת עשייתה אין הנימוק יכול לומר: איני רוצה להימול, ובעל כרחו הוא בא בברית).

– מפני שכל הנותן אות ברית בבשרו הרי הוא מהול לעולם, ובעל כרחו הוא נשאר בברית (שזוהי תפילתם של ישראל לפני המקום תמיד: 'ואל תביאני לידי נסיון'. יראים הם שמא לא יעמדו בנסיון ודבר ה' לא ייעשה חלילה, לפיכך אין להם שמחה כבשעה שיודעים שהגדולה אשר במצוותיהם, הברית אשר בינו ובינם, קיימת להם תמיד ואפילו ירצו לא יוכלו להפר אותה).

– ומפני שאין המצוה הזו זזה מהם אפילו שעה אחת. כל המצוות אדם עושה אותן בבית או בשדה, בבגדיו, בדיבור פה או במאכלו וכו', ויש שעה שהוא יכול לקיימן ושעה שאינו יכול לקיימן והוא ערום מן המצוות, אבל מצוה זו בגופו היא ואינה סרה מעמו בשום מקום ובשום זמן. לכך הם שמחים (מתוך 'איש וביתו' פרק כג. ע"ע: פרקי דרבי אליעזר כט; מדרש תנחומא ריש תצוה; דרך פיקודין כג; פרי צדיק עקב יא אחרי ה אמור ב; אור גדליהו, בלקוטים שבסוף ח"ג עמ' רמה; קובץ מוריה שנה ה ג' ז-ח – על טעמי מצות מילה ועניניה).

'... עדיין עושים אותה בקטטה, דליכא כתובה דלא רמו בה תיגרא'. מובא בקדמונים שאחד הטעמים לתענית החתן [והכלה] ביום החופה הוא כדי לבטל פורעניות העולות לבוא מאותה מחלוקת (ע' בשו"ת מהר"י ברונא צג).

'שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל שכל המניח תפילין יקרו את מוחו, והיה אלישע מניח תפילין ויצא לשוק'. מה שהחמיר על עצמו להסתכן במקום שלא היה מחויב, והלא לפי דעת הרמב"ם (יסודי התורה ד,ה), במקום שאמרו יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו – יש לומר שהשעה היתה צריכה לכך, וכדברי הנמוקי-יוסף (בסנהדרין עד) שאדם גדול וירא שמים ורואה שהדור פרוץ בדבר, רשאי לקדש את ה' ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה (עפ"י באור הגר"א יו"ד קנו, א). ויש שכתב שאלישע בעל כנפים לא מסר נפשו על כך [מפני שהיא מצות עשה ולדעת הרמב"ם אסור למסור את הנפש. ואף לדעת הסוברים שמדת חסידות יש בכך, רצה להודיע לכל שאינם חייבים למסור נפשם], שהרי כשראהו קסדור נטל תפיליו מעל ראשו – אלא כיון שבאותה שעה היו מתבטלים מן התפילין לגמרי, אפילו בחדרי חדרים, חשש שלא תשתכח מהם תורת תפילין ולבשם בחוצות כדי ללמד את העם שאינם פטורים אלא בשעת האונס ולא במקום סתר שאינו מסוכן (עפ"י שו"ת הרדב"ז ח"ד א'קסג). ראה עוד בשיטות הפוסקים בנידון זה, במובא ביוסף דעת סנהדרין עד. וע"ע בריטב"א כאן; רמ"א יו"ד קנא, א; שו"ת בית זבול ח"ב יב, ג; מאור ישראל.

'אמר לו: מה זה בידך? אמר לו כנפי יונה... דדמיא כנסת ישראל ליונה'. התוס' (לעיל מט) הביאו בשם מדרש שהיונה כשהיא יגעה ורוצה לנוח, פורחת בכנף אחת ונחה באחרת, שלא כשאר העופות שמפסיקים מעופתם ונחים על גבי הסלע. ולכך נמשלו אליה ישראל, שגם בשעת יגיעת הצרות והגזרות אינם בטלים מעבודתם. ובדומה לזה פירש הריטב"א, שהיונה מגינה על בניה בכנף אחת ונלחמת באחר, כך ישראל נלחמים ומקיימים המצוות.

ויש מי שפרש שייכות הדברים למעשה דאלישע, שהרי הגזרה היתה על הנחת תפלין בכלל, של ראש ושל יד, והוא הסיר את של ראש ולא את של יד – כמשל היונה שעדיין ממשיכה יגיעתה באחת (עפ"י הגהות ריח"ל מייזליש לעיל מט).

ובשפת-אמת דקדק שלא גזרו אלא על תפלין שבראש, לפי שהם מנקרים עיניהם של אומות העולם, כמו שנאמר 'וראו כל ע"ה... ויראו ממך'. וכ"ה בחדש האביב.

פירושים נוספים נאמרו במשל כנסת ישראל ליונה; אין רגילים לשחוט את היונה כשאר בעלי חיים אלא יש לה יעוד בחייה, שהיא נשלחת על ידי בעליה ונאמנת לו ומשיבה שולחה דבר (עפ"י רד"ק נח ת, ז ועוד);

– היונה מרמזת על התפתות (ככתוב (הושע ז, יא) יונה פותה) – כן ישראל מניחים עצמם 'להתפתות' על עבודת ה' וקיום המצוות, כאלישע שהיה יוצא לחוץ בתפיליו וסמך על כך שלא יאונה לו כל רע. וזהו שהשיב לאותו קסדור 'כנפי יונה ביד' – כלומר תכונה זו שאני מניח עצמי להתפתות למען השי"ת. ועל ידי כך ניצל (עפ"י מי השלוח תצא).

'ועל זה נהגנו בשעת חליצת תפלין לכרוך אותם בצורת כנפים. ובלבד ראש שנעשה בהם נס, ובשל יד אנו עושים בצורת יו"ד כי הם תשלום ש-ד-י. ויש נוהגים לצייר בשתייהן כנפים ככנפי יונה, והכל לפי מה שנהגו' (ריטב"א לעיל מט. ומוזכר מנהג זה במגן-אברהם כח סק"ד. ע"ש).

(ע"ב) הקשו הראשונים הלא אמרו להלן (קלג.) כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אפשר לקיים שניהם – מוטב. ואף כאן הלא ישנה אפשרות שלא לעבור על איסור דאורייתא של הוצאה ברה"ר, להעביר דרך גגות וחצירות, ומדוע לדחות האיסור. וכתבו כמה ראשונים שהואיל ובין כך השבת נדחית אצל המילה עצמה, גם מכשיריה דוחים לר"א, שהכל כמילה אחת ארוכה היא.

והתוס' נשאר בקושיא, שלדעתם כל כמה שאפשר למנוע חילול שבת נוסף, הרי כלפי אותו מעשה 'אפשר לקיים שניהם' ואינו בדין שידחה. ואפילו כדי להמיר המצוה לא ידחה (עמהרש"א על תר"ה ר"א ומהר"ם).

ויש מהאחרונים שכתבו לחלק בין דין 'עשה דוחה ל"ת' שאינו אלא דחיה ולא התר גמור, וכן מילה בצרעת, ועל כן כשישנה אפשרות שלא לעבור על האיסור אינו נדחה, אבל מילה בשבת הותרה לגמרי שהרי זהו זמנה, לכן אף אם ישנה אפשרות למעט באיסורי שבת אינו חייב לעשות כן (עפ"י חת"ס בשם מגיני שלמה ועוד).

ויש מהאחרונים שכתבו שהנחה זו עצמה תלויה במחלוקת התנאים; לרבי אליעזר שסובר מכשירי מילה דוחים את השבת אעפ"י שאפשר לעשותם מאתמול, נוקט שמילה הותרה בשבת לגמרי, ולכן מותר לחלל שבת גם אם עדיין לא נתקיימה מצות מילה, כגון כריתת עצים ועשיית איזמל והבאתו, ואילו רבי עקיבא סובר שהשבת נדחית מפני המילה, דוקא בשעה שמקיים המצוה ממש (עפ"י קרן אורה, שפת אמת, חדושים ובאורים).

ובקר"א מחדש שלר"א אפילו לכתחילה מותר להניח המכשירים לעשותם בשבת. וכ"כ בחדושים ובאורים במתני' והביא שנמצא כן בחדושים ע"ש הר"ן. ואולם בתוס' משמע דוקא בשכחו מותר. והולכים לשיטתם שהקשו הלא אפשר לקיים שתיהן, הרי שנקטו שאינו אלא דחיה כשאי אפשר בענין אחר. אך התוס' ביבמות (יד. וע"ש בערוך לנר) כתב שבמקומו של ר"א במתכוין היו מביאים עצמם שיהיו צריכים לכך, לעשות פחמים וכו' משום חיבוב מצוה.

'דילמא אגב שיטפך רהיט לך גמרך...' – שמא במרוצת גירסתך שחזרת על שמועה של ריש לקיש, נזכרת?! – אמר ליה: אין... (ריטב"א. וכ"ה לפרש"י).

[ועוד פרטו בגמרא הנהגות בריאות שונות ליולדת ולמקוץ דם. ולא הובאו בפוסקים. ואולם כתב הרמ"א (או"ח תסח, י) שכבר נהגו שלא להקוץ דם בשום ערב יום טוב ואין לשנות. וכן יש שהביאו מה שאמרו אין מקיזים דם בימי שני שלישי וחמשי (שו"ע הגר"ז הל' שמירת הגוף והנפש ה). הרוצה שיוציאו דם ממנו בשביל ריוח ממון – אין למחות בו (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א קג. ע"ש. עוד בעניני תרומת דם – ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ה ריט). קושרים את טבור הילוד בשבת. רבי יוסי אומר: אף חותכים. וטומנים את השליא כדי שיחם הולד. ומודים חכמים לרבי יוסי בטבור של שני תינוקות שחותכים, מפני שמתנתקים המה זה מזה ומסתכנים. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון אמר רב: הלכה כרבי יוסי. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבון אמר רב: כל האמור בפרשת תוכחה שביחזקאל, עושים לחיה בשבת; מיילדים את הולד, חותכים הטבור, רוחצים הולד, מולחים אותו ומלפפים (וכן מעצבים את החוליות שנתפרקו (עפ"י רש"י קמז:). ויש אוסרים (ע' תורי"ד שם ולעיל קכג).

ב. רבה רב יוסף אמרו: אין סחיטה בשיער, ובוזו פרושו דברי הברייתא לענין הבאת שמן ליולדת על ידי שיער חברתה. ורב אשי פרש הברייתא גם אם ננקוט יש סחיטה לשיער. כתבו המפרשים שרב אשי אינו חולק לדינא אלא מיישב הברייתא בכל אופן לרווחא דמילתא. עוד כתבו הפוסקים לשמוע מדברי הגמרא שגם לדעת האומרים אין סחיטה בשיער – אסור לסחוט השיער מדרבנן [ולכך אם יש די בשמן שביד – תביא לה חברתה ביד ולא בשיער]. וסתימת הפוסקים שאין חילוק בין שמן ושאר משקים למים. ומכל מקום אין נמנעים מלטבול בשבת, כי אין חוששים שמא יסחוט השיער. וגם מותר לנגב השיער במגבת (שש"כ ועוד). ויש מתירים לרחוץ הזקן במים מלכלוך שעליו, (משום פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדרבנן). ויש מחמירים בדבר.

פרק תשעה עשר; דף קל

ר. א. מכשירי מילה, האם דוחים את השבת?
 ב. שכחו להביא את האיזמל מערב שבת למול, האם אפשר להביאו מרשות היחיד דרך גגות וחצירות וקרפפות?
 ג. האם מותר להעביר את האיזמל במבוי שלא נשתתפו בו, מראשו לסופו?
 א. רבי אליעזר אומר: מכשירי מילה דוחים את השבת (ומקורו מביאר להלן קלב), ולכן אם לא הביאו כלי מערב שבת – מביאו בשבת [מגולה, לחיבוב מצוה (כן אמר לוי ותניא נמי הכי). ובשעת הסכנה שגזרו שלא למול – מביאים אותו מכוסה על פי עדים, שיוכלו להעיד שאיזמל של מצוה היא ובכך יימנע מחשד]. ועוד אמר רבי אליעזר: כורתים עצים לעשות פחמים לעשות ברזל למול. וכן היו נוהגים במקומו.
 א. התוס' ביבמות (יד.) כתבו שבמתכוין היו מביאים עצמם לידי כך, שיצטרכו לעשות פחמים לעשות ברזל – משום חיבוב מצוה, אבל בתוס' בסוגיתנו משמע שאין עושים כן אלא בששכחו וכד'.
 ב. בכל מקום שנצרכים לחלל השבת מפני פיקוח נפש, יתכן שראוי לעשות באופן שהוא ידוע שעוסק בהצלת נפש, כדי למנוע חשד (ע' חדושים ובאורים קמו: שצדד בדבר).

חכמים חולקים וסוברים שאין מכשירי מילה דוחים את השבת. כלל אמר רבי עקיבא: כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת – אינה דוחה את השבת. שאי אפשר לעשות מערב שבת (כגון המילה עצמה) – דוחה את השבת.

הלכה כחכמים, שר"א שמותי הוא (רש"י פירש: שנידוהו. ושאר הראשונים נקטו לפרש כדברי הירושלמי: מתלמידי בית שמאי הוא). ועוד, שרבים ויחיד הלכה כרבים. וכן אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי עקיבא (קלג.). [אמר רבי יצחק: עיר אחת היתה בא"י שהיו עושים כרבי אליעזר והיו מתים בזמנם (בזכות ציותם להוראתו). ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה, ועל אותה העיר לא גזרה].

א. אם אפשר להביא את התינוק אצל הסכין; משמע בתוס' (ד"ה רבי אליעזר) לפי תירוץ אחד שאם ניתן להשאיר התינוק באותו מקום לאחר המילה – לדברי רבי אליעזר מביאים את התינוק ולא את הסכין מפני שהחי נושא את עצמו [קודם המילה שהוא בריא] ואין בנשיאתו משום הוצאה. וכמה ראשונים חולקים וסוברים שבכל אופן אין צורך בהבאת התינוק, שהריהו ככפות ואינו נושא את עצמו, הלכך נשיאתו כמוה כנשיאת הסכין.

ולפי תירוץ אחר בתוס', כיון שקל יותר להביא הכלי מלהביא התינוק – עדיף להביא הכלי כדי למהר המצוה. ומאותו הטעם מותר להוליך הסכין ברשות הרבים ואין צריך להביאו דרך חצרות גגות וקרפיות – למהר המצוה. ואולם אם אפשר להביאו דרך חצר מעורבת בהיתר גמור, אין מתיר ר"א להביאו דרך רשות הרבים (עפ"י תוס' ד"ה ומי שרי. ומשמע אף אם המצוה מתעכבת בכך).

ויש אומרים שבכל אופן אין צריך להדר אחר מיעוט מלאכות לרבי אליעזר כיון שניתנה שבת לידחות אצל המילה ומכשיריה. ומכל מקום אם יש איזמל, אין התר לעשות איזמל חדש שאין זה צורך המילה אלא צורך עשיית כלי (ערמב"ן ועוד).

ב. אם אפשר להביא האיזמל על ידי אמירה לנכרי, מודים חכמים שאומרים לנכרי להביא; לדעת הרי"ף ורי"א ועוד ראשונים מותר דוקא דרך גגות וקרפיות שאז הוא 'שבות דשבות במקום מצוה', ולדעת בה"ג מותר אפילו דרך רשות הרבים. ופסק השו"ע כדעה הראשונה. והרמ"א כתב שהמיקל וסומך על דעה השניה לא הפסיד, ומכל שכן לענין הוצאה מרשות לרשות שבזמן הזה אין לנו רשות הרבים לדעת הרבה פוסקים (עפ"י או"ח שלא, ו במשנ"ב).

ג. יש מי שכתב להסתפק אם מכשירי מילה דוחים יום טוב שני באיסור שבות, כגון הליכת המוהל חוץ לתחום (ע' בשו"ת אחיעזר ח"ג נט, ג. והביא משו"ת בית יצחק שהקל בדבר).

ב. הבאת האיזמל בשבת דרך גגות חצרות וקרפיות; מבוואר בברייתא שלחכמים אסור הדבר, שהעמידו חכמים דבריהם במקום איסור כרת (פסחים צב כפרש"י כאן). ולרבי אליעזר מותר אפילו ברשות הרבים כאמור.

ולרבי שמעון מותר להוליך מגג לקרפף ולחצר כלים ששבתו בתוכם בכניסת השבת, ואפילו לדבר הרשות [ולרבי מאיר (בעירובין פט ז) מותר רק מגג לגג או מחצר לחצר או מקרפף לקרפף אבל לא מגג לחצר וכו']. ולדברי חכמים גגים וחצרות רשות אחת הן וקרפפות רשות אחת], אבל אסור להכניס האיזמל לבית.

יש מהגדולים שפסקו כחכמים שאין להביא דרך גגות וחצרות. והרי"ף הקשה על דבריהם מהסוגיא בעירובין ופסק כרבי שמעון. וכן כתבו התוס' וש"ר. (ומ"מ פרשו התוס' שבאותו מעשה שסמכו על ר"ש והביאו דרך גגות וחצרות, אם היו זכורים בערב שבת היו מביאים האיזמל מראש משום שחכמים חולקים).

ומהרש"א פירש בדעת אותם גדולים, וכן בדעת רש"י (ד"ה ואיתוהו), שלדברי רבי שמעון לא העמידו חכמים דבריהם באיזמל, ומותר להעבירו במבוי אפילו הכלי בבית [וכן התינוק. ע' בית יצחק או"ח מב,ה]. ובוזה פסקו כחכמים שאין להביא דרך גגות באופן זה.

ג. מבוי שלא נשתתפו בו; לדברי רב (כפי שאמר רבי זירא משמו, ורב נחמן בשם רבה בר אבוה פרש דבריו), אם עירבו חצירות עם הבתים – אין מטלטלים בו אלא בד' אמותיו, שהבתים גורמים להצריך שיתוף לכל בני המבוי [אבל בלא הבתים קיי"ל שחצר ומבוי רשות אחת הן, כרבי שמעון]. לא עירבו חצירות עם בתים – מותר לטלטל בכלו (כלים ששבתו בתוכו. רש"י, ריטב"א), שהבתים מסולקים הם וכמי שאינם, מאחר ואסור להוציא מהם לחצרות (רב אשי).

א. כתבו התוס' והר"ן שאנו נוקטים כשמואל ורבי יוחנן (בעירובין) שפסק כרבי שמעון שחצר ומבוי רשות אחת בין עירבו בין שלא עירבו, הלכך מותר לטלטל בכלו בכל אופן.

ב. לפי מה שכתבו התוס' לדייק מלשון 'פעם אחת שכחו', הרי לפי מה שפירש ר' אושעיא המעשה במבוי שלא נשתתפו בו, א"כ משמע לכאורה שלכתחילה אין להסתמך על כך, לטלטל במבוי, אלא יש להביא האיזמל מערב שבת. וצ"ע.

דף קלא

רי"א. מכשירי מצוות, האם דוחים את השבת?

כאמור, לדברי חכמים אין מכשירי מילה דוחים את השבת, והוא הדין לשאר מצוות. ולדברי רבי אליעזר, מכשירי מצוות המחויבות בשבת דוחות את השבת; מילה (כדלהלן קלב); שתי הלחם (כגון קצירה (ריטב"א) או אפיה – גזרה שוה 'הבאה' 'הבאה' מעומר); עומר (בחריש ובקציר תשבת – מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא קצירת העומר שהיא מצוה); לולב (ביום הראשון – אפילו בשבת); סוכה (שבעת ימים – מלולב); מצה (ג"ש חמשה עשר – חמשה עשר מסוכה); שופר (יום תרועה יהיה לכם – אפילו בשבת. ולמדים גם לתקיעת יובל ביוה"כ"פ). ואולם תליית ציצית בבגדו או עשיית מזוזה לפתחו אינן דוחות את השבת, שאינן מצוות המוטלות על האדם בחיוב מוחלט, הואיל ובידו להפקיר בגדו או ביתו ויפטר. א. יש מי שכתב [מסברא] שאף לרבי אליעזר אין מכשירים דוחים אלא למי שמחוייב במצוה ולא לאדם אחר (עפ"י זכר יצחק א).

ב. גם לדברי חכמים, אפיית שתי הלחם דוחה את השבת לדעת האומר תנור מקדש, שא"א לאפות הלחם מאתמול שהרי ייפסל בלינה (עפ"י מנחות עב). ואולם להלכה אין אפייתן דוחה שבת. וכן לענין קצירת העומר, מחלוקת התנאים היא האם דוחה את השבת אם לאו, הואיל ואפשר לעשותה ביום (ע' במנחות עב). ופסק הרמב"ם (תמידין ומוספין ז,ו) שדוחה. ונחלקו האחרונים כאשר לא נקצר העומר בלילה או נקצר ונפסל, האם קוצרים ביום בשבת (שירי הקרבן ירושלמי ר"ה א,ח) אם לאו (מנ"ח שב,י).

דף קלב

רי"ב. א. מנין שמילה בזמנה דוחה שבת?

ב. מנין שמילה דוחה איסור קציצת הצרעת, בזמנה ושלא בזמנה?

ג. מה טעם אין קוצצים את הצרעת כדי להקריב קרבנות ולעבוד במקדש?